



УДК 371(436)

## МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ

Надія Шеверун

*Статтю присвячено висвітленню механізмів забезпечення якості загальної середньої освіти у Німеччині. Виокремлено основні напрями реформування системи загальної середньої освіти Німеччини з поліпшення її якості; схарактеризовано сучасні стандарти загальної середньої освіти, модель стандартизованого тестування навчальних досягнень учнів та національну концепцію моніторингу якості освіти у Німеччині.*

*Ключові слова:* якість освіти, моніторинг якості освіти, система загальної середньої освіти Німеччини.

Актуальність дослідження проблеми якості зумовлена потребами національної освіти, насамперед, інтенсифікації підготовки конкурентоздатної особистості в умовах глобалізаційних трансформацій. Якість у сучасному світі поступово утверджується як головний критерій ефективності, а ширше – життєздатності не лише освітніх, але й соціальних систем. Відтак, оцінювання якості набуває особливої значущості. Німецький дослідник Р. Брокмейер (R. Brockmeyer) зазначає, що оцінювання якості освітнього простору є колективним і багатофакторним процесом, мета якого не лише оцінювання як таке, але і контроль за дотриманням системи стандартів, відстежування змін і нововведень. Процес оцінювання має бути прозорим, ґрунтованим на реальних явищах і фактах щодо діяльності конкретних інститутів і освітніх установ [2, с. 11–12].

Проблема якості освіти та її забезпечення перебуває у полі дослідження багатьох українських науковців: О. Ляшенко, Т. Лукіної, І. Іванюк, В. Кременя, О. Савченко. Питання моніторингу якості освіти в зарубіжжі досліджують такі українські компаративісти, як І. Зварич, О. Локшина, О. Пермякова, І. Шимків та ін.

Метою цієї статті є з'ясування механізмів забезпечення якості загальної середньої освіти у Німеччині за умов інтеграційних процесів між Землями та впливу вимог сучасного світу до підготовки учня до життя та праці у мінливому глобалізованому суспільстві.

У Німеччині, як і в інших європейських країнах, якість освіти завжди була пов'язана з перспективами розвитку цивілізації та рефлексією соціально-суспільних змін. Дослідженню проблеми якості загальної середньої освіти присвячені напрацювання таких німецьких учених, як К. Арнольд (K. Arnold), Х. Бамбах (H. Bambah), С. Бойтель (S. Beutel), Ф. Вінтер (F. Winter), В. Захер (W. Sacher), К. Інгенкамп (K. Ingenkamp), Г. Ленерт (G. Lienert), К. Тільманн (K. Tillmann), Й. Цігеншпек (J. Ziegenspeck), А. Юргенс (E. Jürgens) та ін. Під якістю освіти німецькі дослідники розуміють системну характеристику освіти,



що відображена в критеріях оцінювання процесу і результату освітньої діяльності у порівнянні з ідеальною моделлю чи освітнім стандартом [1, с. 72–79; 7, с. 69–79; 11, с. 35; 13, с. 323–335; 14, с. 89–112.]. Іншими словами, якість освіти можна визначити як міру відповідності її педагогічної ефективності соціальним потребам, потребам розвитку учасників навчально-пізнавальної діяльності та освітнім стандартам. Більшість німецьких науковців [1; 5; 12; 13] дотримується думки, що якість освіти досягається шляхом ідентифікації та задоволення освітніх потреб школярів в умовах розвитку та удосконалення освітнього процесу.

Реформування системи освіти Німеччини стосовно поліпшення її якості стартувало з 2000 року після участі німецьких школярів у міжнародній програмі з оцінки рівня функціональної грамотності PISA, де німецькі учні продемонстрували досить низькі результати. Публікація результатів дослідження PISA-2000 ОЕСР у грудні 2001 року Постійною конференцією міністрів освіти і культури стала каталізатором реформування системи загальної середньої освіти. До основних напрямів цього процесу Конференцією міністрів освіти і культури було віднесено:

- підвищення рівня мовної компетенції дітей та молоді, починаючи з дошкільної освіти;
- зміцнення зв'язків між дошкільними установами та початковими школами з метою ефективнішої адаптації учнів до шкільного навчання;
- вдосконалення рівня початкової освіти, зокрема поліпшення грамотності школярів з читання та розуміння основних математичних і наукових концепцій;
- інтенсифікація підтримки освітніх можливостей школярів, приділення особливої уваги дітям та молоді з числа іммігрантів;
- запровадження обов'язкового освітнього стандарту, орієнтованого на результат, та інноваційних технологій оцінювання навчальних досягнень учнів;
- підвищення рівня професіоналізму вчителів у викладанні з приділенням особливої уваги їхній методичній компетентності як елементу планомірного розвитку школи;
- розширення можливостей для навчання і підтримки учнів з особливими потребами та обдарованих дітей [6, с. 14–15].

На виконання запропонованого Міністерством освіти і культури було розроблено та реалізовано низку заходів щодо поліпшення якості системи загальної середньої освіти Німеччини, які передбачали:

- створення національних освітніх стандартів у сфері початкової та середньої освіти;
- розроблення Національної концепції моніторингу освіти;
- відкриття Інституту якості освіти у Берліні.

Результатом стало запровадження стандартів нового покоління для різних освітніх ланок. Для стандартів ланки загальної середньої освіти Німеччини, зокрема, характерне запровадження загальних – наскрізних – освітніх результатів, так званих орієнтирів, розгортанням і конкретизацією яких стають освітні цілі з кожної із предметних програм. Стандарти базуються





на сфері компетентнісних характеристик кожного окремого учня й окреслюють основні принципи щодо його навчання; визначають рівень володіння предметними компетентностями, які учень має досягти на відповідному етапі навчання у школі; зорієнтовані на систематичність навчання та навчання в мережах, відповідаючи у такий спосіб принципу кумулятивного набуття низки компетентностей; окреслюють очікуваний рівень знань відповідно до основних вимог різних освітніх профілів; інтегруються у навчальний процес у школах; визначають середній рівень навчальних вимог; ілюструються прикладами тестових завдань [15, с. 17-18]. Необхідно зазначити, що усі 16 Земель Німеччини погодилися, що освітні стандарти слугують не лише для визначення рівня якості викладання в школах, але водночас сприяють удосконаленню розроблення навчальних програм. Таким чином, важливим позитивом на сьогодні можна вважати отримання можливості перевірки рівня якості у загальноосвітніх школах усіх Земель на основі спільно погоджених взаємопов'язаних критеріїв.

У контексті подальшої стандартизації у жовтні 2007 року Постійною конференцією міністрів освіти і культури було розроблено єдині стандарти для складання кінцевих іспитів на отримання атестата зрілості (Einheitliche Prüfungsanforderungen in der Abiturprüfung) спочатку з німецької мови, математики та першої іноземної мови (англійської/французької), а згодом – із природничих наук (біології, хімії, фізики).

У системі управління якістю освіти особливе місце належить моніторингу як складному управлінському інструменту оцінювання результатів якості освіти, що об'єднує три найважливіші управлінські компоненти: контроль, експертизу різних сторін діяльності школи та систему інформаційного забезпечення управління якістю освіти, що застосовується за умови досягнення керівником і всією управлінською системою навчального закладу відповідного рівня стабільності. Початковим етапом використання моніторингу якості освіти у Німеччині став аналіз і вивчення змін, а також спроби здійснити прогноз на майбутнє; наступним – наукове саморозвивальне управління з налагодженим зворотним зв'язком для вироблення подальшої стратегії й тактики розвитку навчального закладу [10, с. 6-9].

З метою розбудови національної системи моніторингу якості освіти у 2006 році Постійною конференцією міністрів освіти і культури було затверджено стратегію моніторингу якості освіти, яка складається з чотирьох концептуально взаємопов'язаних компонентів [9, с. 43-45]:

1. Міжнародні порівняльні дослідження рівня успішності учнів з метою моніторингу ефективності німецької освіти в міжнародному вимірі.

2. Огляд на загальнонаціональному рівні досягнень учнями освітніх стандартів у порівнянні між Землями. Необхідно зазначити, що із запровадженням освітніх стандартів для середньої загальноосвітньої школи у всіх Землях було створено необхідну основу для поліпшення якості викладання, «міжземельного» порівняння результатів навчальних досягнень учнів, справедливості оцінювання результатів. Після обов'язкового запровадження освітніх стандартів у всіх Землях під егідою Інституту якості освіти (IQB), були розроблені тести, які слугують інструментом вимірювання набуття





учнями ключових компетентностей. З 2009 року проводиться експертиза освітніх стандартів на центральному рівні.

3. Порівняльні дослідження на основі освітніх стандартів для аналізу ефективності навчання в окремих школах всіх Земель (Vergleichsarbeiten – VERA). З 2009 року такі «міжземельні» порівняльні дослідження проводяться щорічно для учнів 3 та 8 класів (VERA 3 і VERA 8) з метою отримання важливої інформації для цільової підтримки учнів та шкіл.

4. Спільна звітність федерального уряду і уряду Земель з питань освіти, яка проходить кожні два роки і є базою для вдосконалення національної і федеральної освітньої політики.

Як продовження розбудови системи моніторингу якості освіти, у 2007 році було розроблено Національну концепцію моніторингу освіти у Німеччині, у якій передбачено:

- участь країни в міжнародних порівняльних дослідженнях (PISA, PIRLS, TIMSS);
- проведення у всіх 16 федеральних землях національного оцінювання навчальних досягнень учнів на основі освітніх стандартів з:
  - 2011: німецької мови і математики (початкова школа);
  - 2012: математики і природничих наук (середня школа);
  - 2015: німецької мови та першої іноземної мови (середня школа);
- запровадження загальнодержавного обов'язкового тестування всіх учнів у 3-му класі (німецька мова та математика) та 8-му класі (німецька мова, математика, перша іноземна мова: англійська/французька);
- публікацію національної доповіді з освіти (два рази на рік) [4, с. 18–23].

З 2009 року, крім національних та міжнародних досліджень з оцінки рівня навчальних досягнень школярів, у Німеччині здійснюється оцінка рівня навчальних досягнень школярів у межах кожної землі, а також проводяться «міжземельні» порівняння. Зазначене включає, наприклад, вимірювання рівня володіння мовою школярами різних вікових груп, дослідження рівня навченості учнів на певному етапі навчання, порівняльні дослідження в різних класах в межах окремої Землі, а також між усіма Землями. На відміну від міжнародних і загальнодержавних досліджень з оцінювання рівня навчальних досягнень школярів, які базуються на репрезентативній вибірці, порівняльні дослідження в межах окремої Землі використовуються для вивчення ефективності підготовки школярів в загальноосвітніх навчальних закладах та класах, а також співвіднесення отриманих результатів досліджень із освітніми стандартами. Дослідження за рівнями навчання проводяться щорічно з метою регулярного отримання інформації для переведення учнів з класу в клас [8].

Ефективними інструментами забезпечення якості шкільної освіти можна розглядати управлінські структури різного рівня. Це – Постійна конференція міністрів освіти і культури (Kultusministerkonferenz – КМК) з повноваженнями національного рівня, наглядові органи у форматі міністерств освіти федеральних земель та шкільний інспекторат (Dienstaufsicht), які здійснюють академічне управління (Fachaufsicht) та правове регулювання (Rechtsaufsicht). Наукова підтримка та оцінювання експериментальних розробок є прерога-





тивною Інститутів шкільної педагогіки у низці земель. Йдеться, зокрема, про тестування навчальних програм перед їх національним упровадженням. У деяких землях проводиться опитування вчителів щодо ефективності та успішності освітніх інновацій.

Комплексна стратегія Постійної конференції міністрів освіти і культури включає: подальшу стандартизацію освітнього процесу; порівняльні дослідження в межах школи та між школами в кордонах однієї Землі з основних навчальних предметів; розширення можливостей для «міжземельного» оцінювання рівня навчальних досягнень школярів; удосконалення форм управління якістю у школах; розбудову системи централізованих випускних іспитів (у ланках базової та повної середньої освіти). Процедури оцінювання роботи шкіл у Землях корелюються з освітніми стандартами для початкової, середньої та старшої школи, прийнятими Постійною конференцією міністрів освіти і культури в 2003 та в 2004 роках [3]. У грудні 2009 року Постійною конференцією міністрів освіти і культури було представлено Концепцію використання освітніх стандартів для навчання та розвитку (*Konzeption zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung*) з метою трансформації німецької освіти на компетентнісній засади. У Концепції окреслено перспективні способи до структурування змісту освіти, викладання і навчання, спрямовані на досягнення учнями відповідних компетентностей та кореляції навчальних планів з освітніми стандартами.

Земельні міністерства освіти значну увагу відводять оцінюванню якості освіти в окремих школах. У більшості земель обов'язковими є програми розвитку окремих шкіл, які є важливим механізмом забезпечення якості освіти. У цих програмах зазначаються основні напрями та цілі роботи шкіл на основі загальнодержавних освітніх норм. Водночас ці програми визначають внутрішні методи оцінювання та критерії, засновані на вимогах наглядового органу кожної конкретної Землі (наприклад, навчальних планів, розкладів). Програми розвитку шкіл повинні також враховувати соціально-демографічні вимоги.

Шкільний інспекторат контролює роботу вчителів і директорів у державних школах з метою виконання педагогічним персоналом своїх обов'язків, здійснює оцінювання роботи вчителів (під час закінчення випробувального терміну, просування по службі), а в деяких випадках через певні проміжки часу з метою переатестації. Таке оцінювання передбачає відвідування уроків, бесіди з учителем, оцінювання рівня досягнень учнів. Діяльність інспекторату сприяє як просуванню вчителів по кар'єрних сходах, так і забезпеченню якості шкільної освіти в цілому.

Крім зовнішніх наглядових органів, у кожній школі функціонують внутрішні наглядові органи, до яких належать конференції вчителів (*Lehrerkonferenz*), шкільні конференції (*Schulkonferenz*), а також учнівські (*Gemeindeschülerrat*) та батьківські комітети (*Gemeindegelternrat*). Одним із завдань Конференції вчителів, зокрема, є вибір підручників з переліку, затвердженого Міністерством освіти. Крім того, конференція вчителів несе відповідальність за прийняття рішення про дисциплінарні заходи, зокрема про переведення учнів до наступного класу або їх виключення в конфліктних ситуаціях. Шкільні конференції існують як додатковий наглядовий орган, який





регулює співробітництво між директорами і вчителями, учнями та батьками, а також співпрацю між зовнішніми партнерами. До повноважень шкільних конференцій належить розгляд таких питань, як організація шкільного життя і навчання: шкільні дисциплінарні правила, тривалість уроків і перерв, розподіл кабінетів; захист учнів: безпека дорожнього руху, положення, що стосуються дітей на шляху до школи і зі школи, шкільного транспорту і запобігання нещасних випадків на території школи; організація навчальних заходів за межами школи: наприклад, шкільні екскурсії та прогулянки. Шкільні конференції також приймають рішення стосовно відповідності підручників, вимог і стандартів до класних і домашніх завдань.

Закони про освіту у всіх Землях Німеччини визнають право учнів та батьків на створення та діяльність органів громадського управління, які теж можуть розглядати питання, пов'язані з життям та діяльністю шкіл.

Важливою подією у царині поліпшення якості загальної середньої освіти Німеччини стало відкриття у Берліні Інституту якості освіти (Institut Zur Qualitätsentwicklung im Bildungswesen – IQB) у 2004 році, основним завданням якого є контроль за реалізацією освітніх стандартів. У цьому контексті Інститут розробляє та експериментально перевіряє моделі визначення рівнів компетентностей. Зокрема, дослідження, проведені Інститутом у 2009 році, засвідчили, що у всіх 16 Землях переважна більшість випускників 9 класу оволодіває переліком компетентностей, закладених в освітніх стандартах. Кращі результати демонструють учні гімназій. У деяких землях понад 50 відсотків учнів у 9 класі досягають рівня, вищого від загального [15, с. 29–31].

Таким чином, якість освіти у поглядах німецьких вчених та розробників політики – це динамічна та інтегративна реалія, сукупні властивості якої здатні задовольняти споживачів, їх постійно збільшуваної вимоги і потреби. Її структурними компонентами в освітньому просторі Німеччини визначено: задоволення суб'єктів освіти результатами навчально-виховного процесу, якісний зміст освіти, високий рівень кваліфікації науково-педагогічних кадрів, залучення навчального закладу до інноваційної діяльності, забезпеченість сучасними матеріально-технічними ресурсами, утвердження державно-громадського управління.

Проведений аналіз засвідчив, що ключовими механізмами забезпечення якості шкільної освіти є компетентнісно орієнтовані освітні стандарти; оцінювання навчальних досягнень учнів на міжнародному (міжнародні порівняльні дослідження PISA, PIRLS, TIMSS), загальнонаціональному, земельному та шкільному рівнях засобами стандартизованого тестування; оцінювання діяльності роботи вчителів та шкіл у форматі шкільної інспекції, наглядових органів, батьківських комітетів. На увагу заслуговує як системна політика німецького уряду з розбудови цілісної і багаторівневої системи моніторингу якості освіти, що пов'язано з потребою у підвищенні конкурентоздатності німецької системи освіти у Європейському Союзі та у світі, так і увага до залучення суспільства до розбудови якісної освіти у форматі конференцій і комітетів.



Список використаних джерел:

1. Baumert J. Die Rolle standardisierter Vergleichsuntersuchungen in einem System der Qualitätssicherung und Qualitätsentwicklung / J. Baumert // Bundesministerium für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten. Evaluation und Qualität im Bildungswesen. Problemanalyse Lösungsansätze in Schnittpunkt von Wissenschaft und Bildungspolitik: Dokumentaation eines internationalen Workshops Blumenau / Steiermark. – Graz : Zentrum für Schukenentwicklung, 1999. – S. 72–79.
2. Brockmeyer R. Qualitätsverbesserung in Schulen und Schulsystemen / Rainer Brockmeyer. – Berlin. – 2009. – 51 s.
3. Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2007. Darstellung der Kompetenzen und Strukturen sowie der bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmk.org/dokumentation/das-bildungswesen-in-der-bundesrepublik-deutschland/dossier-deutsch.html>
4. Externe Evaluation von Schulen (Handbuch). – Berlin, 2011. – 36 s.
5. Fend H. Qualität und Qualitätssicherung im Bildungswesen / H. Fend // Zeitschrift für Pädagogik. – 2000. – № 41, Beiheft. – S. 69.
6. Gesamtverbandliches Ausbildungskonzept. Qualität in unserer Ausbildung. – Berlin. – 2012. – 46 s.
7. Gonon Ph. Beurteilung durch Qualitätssicherung als tückenreiche Neubestimmung der Institution Schule / Ph. Gonon // Beurteilung macht schule. Leistungsbeurteilung von Kindern, Lehrpersonen und Schule. – Bern, Stuttgart, Wien : Verlag Paul Haupt, 2002. – S. 69–79.
8. Grundstruktur des Bildungswesens in der Bundesrepublik Deutschland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmk.org/fileadmin/doc/Dokumentation/Bildungswesen.html>
9. Hirzel S. Fachstelle für Schulbeurteilung. Evaluationsbericht / S. Hirzel. – Zürich. – 2012. – 49 s.
10. Instrumente für die Qualitätsentwicklung und Evaluation in Schulen (IQES). – Hessen. – 2011. – 16 s.
11. Kempfert G. Pädagogische Qualitätsentwicklung : ein Arbeitsbuch [für Schule und Unterricht] / G. Kempfert, H.-G. Rolf. – Weinheim : Beltz, 1999. – 175 s.
12. Köller O. Schulqualität und Schülerleistung / O Köller, U. Trautwein. – Weinheim, München : Juventa, 2003. – 240 s.
13. Peek R. Die Bedeutung vergleichender Schulleistungsmessungen für die Qualitätskontrolle und Qualitätsentwicklung von Schulen und Schulsystemen / R. Peek // Leistungsmessungen in Schulen. – Weinheim und Basel : Beltz Verlag, 2002. – S. 323–335.
14. Strittmatter A. Qualitätsmanagement und Evaluation an Schulen / A. Strittmatter // Effektive Schulführung: Chancen und Gefahren des Public Managements im Bildungswesen. – Bern : Haupt, 2002. – S. 89–112.
15. Wernstedt R. Bildungsstandards als Instrument schulischer Qualitätsentwicklung / Rolf Wernstedt, Marei John-Ohnesorg. – Berlin, 2009. – 44 s.